

Bruxelles, den 28.9.2023
COM(2023) 562 final

ANNEX 5

BILAG

til

Forslag til Rådets afgørelse

om indgåelse på Den Europæiske Unions vegne af den økonomiske partnerskabsaftale mellem Republikken Kenya, medlem af Det Østafrikanske Fællesskab, på den ene side og Den Europæiske Union på den anden side

HANDEL OG BÆREDYGTIG UDVIKLING

ARTIKEL 1

Baggrund og formål

1. Parterne minder om Agenda 21 og Rioerklæringen om miljø og udvikling, som blev vedtaget på FN's konference om miljø og udvikling, der blev afholdt i Rio de Janeiro fra den 3.-14. juni 1992, gennemførelsesplanen fra verdensstopmødet i Johannesburg om bæredygtig udvikling fra 2002, ILO's erklæring om social retfærdighed med henblik på en retfærdig globalisering, som blev vedtaget den 10. juni 2008 i Genève af Den Internationale Arbejdskonference på sit 97. møde ("ILO's erklæring om social retfærdighed med henblik på en retfærdig globalisering"), slutdokumentet fra FN's konference om bæredygtig udvikling fra 2012 med titlen "Den fremtid, vi ønsker" ("The future we want"), som blev godkendt ved FN's Generalforsamlings resolution 66/288, der blev vedtaget den 27. juli 2012, FN's Generalforsamlings resolution 70/1 af 25. september 2015, som indeholder slutdokumentet med titlen "Ændring af vores samfund: 2030-dagsordenen for bæredygtig udvikling" og de 17 mål for bæredygtig udvikling ("2030-dagsordenen"), og ILO's 100-årserklæring om fremtidens arbejde, som blev vedtaget af Den Internationale Arbejdskonference på dens 108. samling, som blev afholdt i Genève den 21. juni 2019.
2. Parterne anerkender, at bæredygtig udvikling omfatter økonomisk udvikling, social udvikling og miljøbeskyttelse, tre indbyrdes afhængige og gensidigt forstærkende komponenter, og bekræfter på ny deres engagement i at fremme udviklingen af international handel og investeringer på en måde, der bidrager til målet om bæredygtig udvikling.

3. Parterne erkender det presserende behov for at tackle klimaændringer som skitseret i særrapporten fra Det Mellemsstatslige Panel om Klimaændringer om global opvarmning på 1,5 °C som et bidrag til de økonomiske, sociale og miljømæssige mål for bæredygtig udvikling.

4. I lyset af ovenstående er formålet med dette bilag at fremme indarbejdningen af bæredygtig udvikling, navnlig dens arbejdsmarkedsmæssige¹ og miljømæssige dimensioner, i handels- og investeringsforbindelserne mellem parterne, herunder ved at styrke dialogen og samarbejdet.

ARTIKEL 2

Ret til at regulere og beskyttelsesniveauer

1. Parterne anerkender hver parts ret til at fastlægge sine politikker og prioriteter for bæredygtig udvikling, til at fastsætte de niveauer for intern miljø- og arbejdstagerbeskyttelse, som den finder hensigtsmæssig, og til at vedtage eller ændre sine relevante love og politikker. Sådanne niveauer, love og politikker skal være i overensstemmelse med hver parts tilslutning til de internationalt anerkendte standarder og aftaler, der er omhandlet i dette bilag.

2. Hver part skal tilstræbe at sikre, at dens relevante love og politikker sikrer og fremmer et højt beskyttelsesniveau for så vidt angår miljø og arbejdstagerbeskyttelse, og tilstræbe at forbedre dette niveau og disse love og politikker.

¹ Med henblik på dette bilag forstås ved "arbejdsmarkedsmæssige" ILO's strategiske mål, der er omfattet af dagsordenen for anstændigt arbejde, som kommer til udtryk i ILO's erklæring om social retfærdighed med henblik på en retfærdig globalisering.

3. En part må ikke svække eller sænke beskyttelsesniveauet i sin miljø- eller arbejdsmarkedslovgivning med den hensigt at fremme handel eller investeringer.
4. En part må ikke indrømme fritagelse fra eller på anden måde fravige eller tilbyde på anden måde at indrømme fritagelse eller på anden måde fravige dens miljø- og arbejdsmarkedslovgivning med den hensigt at fremme handel eller investeringer.
5. En part må ikke undlade effektivt at håndhæve dens miljø- og arbejdsmarkedslovgivning ved vedholdende eller gentagne gange at handle eller forsømme at handle med henblik på at fremme handel eller investeringer.
6. Parterne anerkender hinandens udviklingspolitikker og -prioriteter med hensyn til deres handels- og investeringsambitioner i overensstemmelse med WTO-overenskomstens bestemmelser om særlig og differentieret behandling og i overensstemmelse med hver parts tilslutning til internationalt anerkendte standarder og aftaler i henhold til dette bilag.

ARTIKEL 3

Multilaterale arbejdsmarkedsstandarder og -aftaler

1. Parterne bekræfter deres tilsagn om at fremme udviklingen af den internationale handel på en måde, der fremmer anstændigt arbejde for alle, som udtrykt i ILO-erklæringen om social retfærdighed for en retfærdig globalisering .

2. I overensstemmelse med ILO's statut, der blev vedtaget som del XIII i Versaillestraktaten, undertegnet den 28. juni 1919, og ILO's erklæring om grundlæggende principper og rettigheder på arbejdet og opfølgningen heraf, som blev vedtaget på Den Internationale Arbejdskonferences 86. møde i Genève den 18. juni 1998 (ILO's erklæring om grundlæggende principper og rettigheder på arbejdet), og som ændret på dens 110. samling i 2022, respekterer, fremmer og gennemfører hver part principperne vedrørende grundlæggende rettigheder på arbejdspladsen som defineret i de grundlæggende ILO-konventioner, nemlig:

- a) foreningsfrihed og reel anerkendelse af retten til kollektive forhandlinger
- b) afskaffelse af alle former for tvangsarbejde¹
- c) reel afskaffelse af børnearbejde
- d) afskaffelse af forskelsbehandling med hensyn til beskæftigelse og ansættelse, og
- e) et sikkert og sundt arbejdsmiljø.

3. Hver af parterne bestræber sig fortsat og vedvarende på at ratificere de grundlæggende ILO-konventioner, hvis de ikke allerede har gjort dette.

4. Parterne udveksler regelmæssigt oplysninger om deres respektive situation og fremskridt med hensyn til ratificeringen af de ILO-konventioner eller -protokoller, som af ILO er klassificeret som ajourførte.

¹ I den forbindelse understreger parterne betydningen af at ratificere 2014-protokollen til konventionen om tvangsarbejde, som blev vedtaget af Den Internationale Arbejdsorganisations generalkonference på dens 103. møde i Genève den 11. juni 2014.

5. Hver part gennemfører effektivt de respektive ILO-konventioner, som ØAF-partnerlandet og Den Europæiske Unions medlemsstater har ratificeret.

6. Parterne minder om ILO-erklæringen om social retfærdighed for en retfærdig globalisering og bemærker, at krænkelse af grundlæggende principper og rettigheder på arbejdet ikke kan påberåbes eller på anden måde anvendes som en legitim komparativ fordel, og at arbejdsmarkedsstandarder ikke bør anvendes til handelsbeskyttelsesformål.

7. Hver part fremmer ILO's dagsorden for anstændigt arbejde i sin lovgivning og praksis som fastsat i ILO's erklæring om social retfærdighed med henblik på en retfærdig globalisering, navnlig for så vidt angår:

- a) anstændige arbejdsvilkår for alle, bl.a. med hensyn til løn, arbejdstid, bedre social sikring, andre arbejdsvilkår og social beskyttelse
- b) den sociale dialog om arbejdsmarkedsforhold mellem arbejdstagere og arbejdsgivere og deres respektive organisationer og med relevante statslige myndigheder.

8. Hver part skal i overensstemmelse med sine forpligtelser i henhold til ILO:

- a) vedtage og gennemføre foranstaltninger og politikker vedrørende arbejds- og ansættelsesvilkår, sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen, herunder erstatning i tilfælde af arbejdsskade eller sygdom
- b) opretholde en effektiv arbejdstilsynsordning.

9. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af arbejdsmarkedspolitikker og -foranstaltninger, på bilateralt og regionalt plan og i internationale fora, hvor det er relevant, herunder i ILO. Dette samarbejde kan omfatte områder såsom:

- a) gennemførelse af grundlæggende, prioriterede og andre ajourførte ILO-konventioner
- b) anstændigt arbejde, herunder om de indbyrdes forbindelser mellem handel og fuld og produktiv beskæftigelse, tilpasning af arbejdsmarkedet, grundlæggende arbejdsstandarder, anstændigt arbejde i globale forsyningskæder, social beskyttelse og social inklusion, social dialog og ligestilling mellem kønnene
- c) virkningerne for handel og investeringer af arbejdsmarkedslovgivning og -standarder, og virkningerne af handels- og investeringslovgivning for arbejdsmarkedet.

10. Parterne tager i givet fald behørigt hensyn til de synspunkter, som fremsættes af repræsentanter for arbejdstagere, arbejdsgivere og civilsamfundsorganisationer, når de kortlægger samarbejdsområder og gennemfører samarbejdsaktiviteter.

ARTIKEL 4

Handel og ligestilling mellem kønnene

1. Parterne anerkender, at inklusive handelspolitikker bidrager til at fremme kvinders økonomiske indflydelse og ligestilling mellem kønnene i overensstemmelse med verdensmål 5 i FN's 2030-dagsorden og målene i den fælles erklæring om handel og styrkelse af kvinders økonomiske indflydelse, der blev vedtaget på WTO's ministerkonference i Buenos Aires i december 2017. Parterne anerkender kvinders vigtige bidrag til økonomisk vækst gennem deres deltagelse i økonomisk aktivitet, herunder international handel. Parterne forpligter sig til at gennemføre bestemmelserne i denne aftale på en måde, der fremmer og styrker ligestilling mellem kønnene.

2. Parterne sigter mod at styrke deres handelsforbindelser og samarbejde på en måde, der effektivt sikrer lige muligheder for og ligebehandling af mænd og kvinder med henblik på at drage fordel af bestemmelserne i denne aftale, også i forbindelse med beskæftigelse og erhverv, i overensstemmelse med deres internationale forpligtelser.

3. Hver part skal effektivt opfylde sine forpligtelser i henhold til internationale aftaler, som omhandler ligestilling mellem kønnene eller kvinders rettigheder, og som de er part i, herunder konventionen om afskaffelse af alle former for diskrimination imod kvinder, som blev vedtaget af FN's Generalforsamling den 18. december 1979, med særlig fokus på dens bestemmelser om afskaffelse af diskrimination imod kvinder i det økonomiske liv og på beskæftigelsesområdet. I den forbindelse gentager parterne deres respektive forpligtelser i henhold til artikel 3 i dette bilag, herunder forpligtelserne vedrørende effektiv gennemførelse af ILO-konventionerne vedrørende ligestilling mellem kønnene og vedrørende afskaffelse af diskrimination med hensyn til beskæftigelse og erhverv

4. Hver part tilstræber at sikre, at dens relevante love og politikker sikrer og fremmer lige rettigheder, lige behandling og lige muligheder for mænd og kvinder. Hver part bestræber sig på at forbedre sådanne love og politikker, uden at dette berører hver parts ret til selv at fastsætte omfanget af og beskyttelsesniveauet for lige muligheder for mænd og kvinder. Sådanne love og politikker skal være i overensstemmelse med hver parts tilslutning til de internationalt anerkendte standarder og aftaler, der er omhandlet i denne artikel

5. Parterne gentager deres forpligtelser i henhold til artikel 2 i dette bilag i forbindelse med deres respektive love, der har til formål at sikre ligestilling mellem kønnene eller lige muligheder for kvinder og mænd.

6. Parterne samarbejder bilateralt eller i internationale fora, alt efter hvad der er relevant, med henblik på at styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af ligestillingspolitikker og -foranstaltninger, bl.a. aktiviteter, der skal forbedre kapaciteten og vilkårene for kvinder, herunder arbejdstagere, erhvervskvinder og iværksættere, så de kan få adgang til og drage fordel af de muligheder, der skabes ved denne aftale. Dette samarbejde kan bl.a. omfatte udveksling af oplysninger og bedste praksis vedrørende indsamling af kønsopdelte data og kønsbaserede analyser af handelspolitikker

7. Parterne er enige om betydningen af i overensstemmelse med deres nationale procedurer at overvåge og vurdere virkningerne af gennemførelsen af denne aftale for ligestilling mellem kønnene og lige muligheder for kvinder i forbindelse med handel.

ARTIKEL 5

Multilateral miljøforvaltning og multilaterale miljøaftaler

1. Parterne anerkender betydningen af international miljøforvaltning, navnlig den rolle, som FN's Miljøforsamling (UNEA) under FN's Miljøprogram (UNEP) samt multilaterale miljøaftaler spiller som et svar fra det internationale samfund på globale eller regionale miljøudfordringer, og understreger behovet for at fremme det gensidigt understøttende forhold mellem handels- og miljøpolitikker, -regler og -foranstaltninger.
2. I lyset af stk. 1 gennemfører parterne hver især effektivt de multilaterale miljøaftaler, protokoller og ændringer, som de har ratificeret.
3. Parterne udveksler regelmæssigt oplysninger om deres respektive situationer med hensyn til at ratificere multilaterale miljøaftaler, herunder protokoller og ændringer heraf.
4. Parterne bekræfter, at de hver især har ret til at indføre eller opretholde foranstaltninger til fremme af målene i multilaterale miljøaftaler, som de er part i. Parterne minder om, at foranstaltninger, der vedtages eller håndhæves for at gennemføre disse multilaterale miljøaftaler, kan være berettigede i henhold til del VIII i denne aftale.
5. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af miljøpolitikker og -foranstaltninger bilateralt, regionalt og i internationale fora, hvor det er relevant, herunder i FN's Politiske Forum på Højt Niveau for Bæredygtig Udvikling, UNEP, UNEA, multilaterale miljøaftaler og WTO. Dette samarbejde kan omfatte områder såsom:

- a) politikker og foranstaltninger til at fremme det gensidigt understøttende forhold mellem handel og miljø, herunder:
- udveksling af oplysninger om politikker og praksis og fremme af initiativer for at fremskynde overgangen til en cirkulær økonomi
 - fremme af initiativer vedrørende bæredygtig produktion og bæredygtigt forbrug, grøn vækst og forureningsbekæmpelse
 - udveksling af oplysninger om politikker og praksis og fremme af fælles holdninger inden for rammerne af multilaterale miljøaftaler
- b) initiativer til fremme af handel med og investeringer i miljøvenlige varer og tjenesteydelser, herunder ved at tackle relaterede toldmæssige og ikketoldmæssige hindringer
- c) virkningerne for handel og investeringer af miljølovgivning og -standarder eller handels- og investeringsreglers virkninger for miljøet
- d) andre handelsrelaterede aspekter af multilaterale miljøaftaler, herunder protokoller, ændringer og gennemførelse heraf.
6. Parterne vil, hvor det er relevant, tage behørigt hensyn til synspunkter eller input fra relevante offentlige og interesserede parter i forbindelse med fastlæggelsen og gennemførelsen af deres samarbejdsaktiviteter, og de kan i givet fald inddrage sådanne interessenter yderligere i disse aktiviteter.

ARTIKEL 6

Handel og klimaændringer

1. Parterne anerkender betydningen af en hurtig indsats for at bekæmpe klimaændringer og deres virkninger og handelens rolle i forfølgelsen af dette mål i overensstemmelse med FN's rammekonvention om klimaændringer, som blev udfærdiget i New York den 9. maj 1992 ("klimakonventionen"), Parisaftalen under klimakonventionen, som blev udfærdiget den 12. december 2015 (Parisaftalen), og i overensstemmelse med andre multilaterale miljøaftaler og multilaterale instrumenter på klimaområdet.
2. I medfør af stk. 1 gennemfører parterne hver især effektivt klimakonventionen og Parisaftalen.
3. Forpligtelsen til effektivt at gennemføre Parisaftalen i henhold til stk. 2 omfatter forpligtelsen til at afholde sig fra enhver handling eller undladelse, der i væsentlig grad tilsidesætter Parisaftalens genstand og formål.
4. En part kan træffe passende foranstaltninger i forbindelse med denne aftale i tilfælde af tilsidesættelse af forpligtelsen i stk. 3. Der træffes passende foranstaltninger efter proceduren i artikel 96 i Cotonouaftalen eller de tilsvarende bestemmelser i dens efterfølgeraftale, jf. denne aftales artikel 136, stk. 3.

5. Hver part skal i medfør af stk. 1:

- a) fremme det positive samspil mellem handels- og klimapolitikker og -foranstaltninger og derved bidrage til overgangen til en *lavemissionsøkonomi*, en ressourceeffektiv og cirkulær økonomi og til klimarobust udvikling
- b) lette fjernelsen af hindringer for handel med og investeringer i varer og tjenesteydelser af særlig relevans for modvirkning af og tilpasning til klimaændringer, såsom vedvarende energi og energieffektive produkter og tjenesteydelser.

6. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af klimaændringspolitikker og -foranstaltninger bilateralt, regionalt og i internationale fora, hvor det er relevant, herunder klimakonventionen, Parisaftalen, Montrealprotokollen om stoffer, der nedbryder ozonlaget, som blev udfærdiget i Montreal den 16. september 1987 (Montrealprotokollen), og i WTO og Organisationen for International Civil Luftfart og Den Internationale Søfartsorganisation (IMO). Dette samarbejde kan omfatte områder såsom:

- a) politisk dialog og samarbejde om gennemførelsen af Parisaftalen, f.eks. om midler til at fremme modstandsdygtighed over for klimaændringer, vedvarende energi, lavemissionsteknologier, energieffektivitet, forberedelse og vedtagelse af CO₂-prissætningstiltag, herunder emissionshandelssystemer, bæredygtig transport, udvikling af bæredygtig og klimarobust infrastruktur og overvågning af emissioner
- b) støtte til IMO's udvikling og indførelse af ambitiøse og effektive foranstaltninger til reduktion af drivhusgasemissioner, som skal gennemføres af skibe, der er involveret i international handel

- c) støtte til en ambitiøs udfasning af ozonlagsnedbrydende stoffer og udfasning af hydrofluorcarboner i henhold til Montreal-protokollen gennem foranstaltninger til kontrol af produktionen og forbruget af samt handelen hermed, indførelse af miljøvenlige alternativer til ozonlagsnedbrydende stoffer og hydrofluorcarboner ajourføring af sikkerhedsstandarder og andre relevante standarder samt bekæmpelse af ulovlig handel med stoffer, der reguleres af Montrealprotokollen.

ARTIKEL 7

Handel og biologisk mangfoldighed

1. Parterne anerkender betydningen af at bevare og på bæredygtig vis udnytte den biologiske mangfoldighed og handelens rolle i forfølgelsen af disse mål i overensstemmelse med de relevante multilaterale miljøaftaler, som de er part i, herunder konventionen om den biologiske mangfoldighed, som blev udfærdiget i Rio de Janeiro den 5. juni 1992 ("konventionen om den biologiske mangfoldighed") og protokollerne hertil, konventionen om international handel med udryddelsestruede vilde dyr og planter, som blev udfærdiget i Washington D.C. den 3. marts 1973 ("CITES"), og de afgørelser, der er vedtaget i henhold hertil.
2. Hver part skal i medfør af stk. 1:
 - a) gennemføre effektive foranstaltninger til bekæmpelse af ulovlig handel med vilde dyr og planter, herunder med hensyn til tredjelande, hvis det er relevant

- b) fremme langsigtet bevaring og bæredygtig anvendelse af arter, der er opført på CITES-listen, og optagelse af dyre- og plantearter i tillæggene til CITES, hvis den pågældende arts bevaringsstatus anses for truet på grund af international handel, og foretage regelmæssige undersøgelser, som kan føre til en henstilling om at ændre tillæggene til CITES for at sikre, at de på passende vis afspejler bevaringsbehovene for arter, der er truet af international handel
- c) fremme handel med produkter, der stammer fra bæredygtig udnyttelse af biologiske ressourcer, med henblik på at bidrage til bevarelsen af den biologiske mangfoldighed
- d) fremme en rimelig og retfærdig fordeling af de fordele, der opstår ved udnyttelsen af genetiske ressourcer og traditionel viden i tilknytning til genetiske ressourcer, i overensstemmelse med Nagoyaprotokollen til konventionen om den biologiske mangfoldighed, udfærdiget i Nagoya den 29. oktober 2010 (Nagoyaprotokollen)
- e) træffe foranstaltninger til at bevare den biologiske mangfoldighed, hvis den er genstand for pres fra handel og investeringer, navnlig for at forebygge udbredelsen af zoonose og invasive ikkehjemmehørende arter.

3. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af politikker og foranstaltninger vedrørende biologisk mangfoldighed, på bilateralt og regionalt plan og i internationale fora, hvor det er relevant, herunder i henhold til konventionen om den biologiske mangfoldighed og CITES. Dette samarbejde kan omfatte områder såsom:

- a) initiativer og god praksis vedrørende handel med produkter og tjenesteydelser, der stammer fra bæredygtig udnyttelse af biologiske ressourcer, med det formål at bevare den biologiske mangfoldighed

- b) ansvarlig handel og bevarelse og bæredygtig udnyttelse af den biologiske mangfoldighed, herunder udvikling og anvendelse af regnskabsmetoder for naturkapital og økosystemer, værdiansættelse af økosystemer og økosystemtjenester og dertil knyttede økonomiske instrumenter, og integration af biodiversitet i handel og handelsprocesser
- c) bekæmpelse af ulovlig handel med vilde dyr og planter, herunder gennem initiativer til at mindske efterspørgslen efter ulovlige produkter fremstillet af vilde dyr og planter og initiativer til at øge informationsudvekslingen og samarbejdet, retshåndhævelse, frivillig overførsel af teknologi, udvekslingsprogrammer og kapacitetsopbygning
- d) adgang til genetiske ressourcer samt rimelig og retfærdig fordeling af fordelene ved udnyttelsen heraf i overensstemmelse med Nagoyaprotokollen.

ARTIKEL 8

Handel og skove

1. Parterne anerkender betydningen af bevarelse og bæredygtig forvaltning af skove for at sikre, at de nuværende og fremtidige generationer har adgang til skovenes miljømæssige funktioner og økonomiske og sociale muligheder, og den rolle, som handel spiller i forfølgelsen af dette mål.
2. Hver part skal i medfør af stk. 1:
 - a) gennemføre foranstaltninger med henblik på at bekæmpe ulovlig skovhugst og den tilknyttede handel, herunder, alt efter omstændighederne, handel med tredjelande, og fremme handel med lovligt fældede træprodukter

- b) fremme bevarelse og bæredygtig forvaltning af skove og handel med samt forbrug af træ og træprodukter, der er fældet i overensstemmelse med hugstlandets lovgivning og fra bæredygtigt forvaltede skove
- c) udveksle oplysninger med den anden part om handelsrelaterede initiativer vedrørende bæredygtig skovdrift, skovbevarelse, skovforvaltning, initiativer til bekæmpelse af ulovlig skovhugst og andre relevante politikker af fælles interesse og samarbejde om at maksimere virkningerne af og sikre det positive samspil mellem deres respektive politikker af fælles interesse.

3. I erkendelse af, at skovrydning er en vigtig årsag til global opvarmning og tab af biologisk mangfoldighed, udveksler parterne viden og erfaringer om, hvordan forbruget af og handelen med produkter fra skovrydningsfrie forsyningskæder kan fremmes med henblik på at minimere risikoen for, at produkter, der er forbundet med skovrydning eller skovforringelse, bringes i omsætning.

4. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af bæredygtig skovforvaltning, bedre skovbevarelse, minimering af alle former for skovrydning og skovforringelse, bedre sporbarhed og leverandørkæde for skovprodukter, fremme af initiativer til at forbedre informationsudvekslingen, bekæmpelse af ulovlig skovhugst og om at styrke skovenes rolle i forbindelse med at modvirke klimaændringer, i forbindelse med bekæmpelsen af tab af biodiversitet og i forbindelse med den cirkulære økonomi og bioøkonomi, på bilateralt og regionalt plan og i internationale fora, alt efter hvad der er relevant.

ARTIKEL 9

Handel og bæredygtig forvaltning af havets biologiske ressourcer og akvakultur

1. Parterne anerkender betydningen af bevarelse og bæredygtig forvaltning af havets biologiske ressourcer og havets økosystemer og af at fremme ansvarlig og bæredygtig akvakultur og den rolle, som handel spiller i forfølgelsen af disse mål.
2. Parterne anerkender, at ulovligt, urapporteret og ureguleret fiskeri (IUU-fiskeri) underminerer bæredygtig bevarelse og forvaltning af fiskebestande, har en negativ indvirkning på fiskersamfundenes eksistensgrundlag og på handel med fisk og fiskevarer. Dette bekræfter behovet for en indsats for at bekæmpe og standse IUU-fiskeri og løse problemerne med overfiskning og ikkebæredygtig udnyttelse af fiskeressourcerne.
3. Hver part skal i medfør af stk. 1 og 2:
 - a) gennemføre langsigtede bevarelses- og forvaltningsforanstaltninger og bæredygtig udnyttelse af levende marine ressourcer som defineret i FN's aftale om gennemførelse af bestemmelserne i FN's havretskonvention af 10. december 1982 vedrørende bevarelse og forvaltning af fælles fiskebestande og stærkt vandrende fiskebestande (aftalen om fiskebestande), vedtaget i New York den 4. august 1995, FN's Fødevarer- og Landbrugsorganisations (FAO's) aftale om fremme af fiskerfartøjers overholdelse af internationale bevarelses- og forvaltningsforanstaltninger på det åbne hav, vedtaget i Rom den 24. november 1993 (aftalen om overholdelse) og FAO's aftale om havnestatsforanstaltninger, der skal forebygge, afværge og standse ulovligt, urapporteret og ureguleret fiskeri, udfærdiget i Rom den 22. november 2009 (aftalen om havnestatsforanstaltninger)

- b) handle i overensstemmelse med principperne i UNCLOS, aftalen om fiskebestande, aftalen om overholdelse, FAO's adfærdskodeks for ansvarligt fiskeri, der blev vedtaget ved resolution 4/95 af 31. oktober 1995, og aftalen om havnestatsforanstaltninger og, hvor det er relevant, deltage i FAO's initiativ om det globale register over fiskerfartøjer, køleskibe og forsyningsfartøjer

- c) deltage aktivt i arbejdet i de regionale fiskeriforvaltningsorganisationer (RFFO'er), hvori de er medlemmer, observatører eller samarbejdende ikkekontraherende parter, med henblik på at opnå god fiskeriforvaltning og bæredygtigt fiskeri, f.eks. gennem fremme af videnskabelig forskning og vedtagelse af bevarelses- og forvaltningsforanstaltninger baseret på de bedste tilgængelige videnskabelige oplysninger, styrkelse af overholdelsesmekanismer, gennemførelse af periodiske præstationsvurderinger og vedtagelse af effektiv kontrol, overvågning og håndhævelse af RFFO'ernes forvaltningsforanstaltninger og, hvis det er relevant, vedtagelse og indførelse af fangstdokumentation eller certificeringsordninger og havnestatsforanstaltninger

- d) gennemføre effektive foranstaltninger til bekæmpelse af IUU-fiskeri, herunder foranstaltninger til at udelukke IUU-produkter fra handelsstrømme, og samarbejde om at lette udvekslingen af oplysninger for at sikre håndhævelse af sporbarheden

- e) fremme udviklingen af bæredygtig og ansvarlig akvakultur under hensyntagen til de økonomiske, sociale og miljømæssige aspekter heraf, herunder med hensyn til gennemførelsen af målene og principperne i FAO's adfærdskodeks for ansvarligt fiskeri

- f) fremme langsigtet bevaring og bæredygtig anvendelse af arter, der er opført på CITES-listen, og optagelse af akvatiske dyre- og plantearter i tillæggene til CITES, hvis den pågældende arts bevaringsstatus anses for truet på grund af international handel
- g) overholde konvention om beskyttelse af migrerende arter af vilde dyr, udfærdiget i Bonn den 23. juni 1979 (Bonnkonventionen), og dens instrumenter til bæredygtig bevarelse af migrerende arter, forvaltning af bifangster og landingsdata.

4. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om og gensidige fordele ved handelsrelaterede aspekter af fiskeri- og akvakulturpolitikker og -foranstaltninger på bilateralt og regionalt niveau og i internationale fora, alt efter hvad der er relevant, herunder i WTO, RFFO'er, FAO og andre multilaterale instrumenter på dette område, med henblik på at fremme bæredygtige fangstmetoder og akvakultur og handel med fiskeprodukter fra bæredygtigt forvaltet fiskeri og akvakultur. Parterne arbejder tæt sammen og fremskynder deres bestræbelser på at nå FN's verdensmål 14 om bæredygtig udvikling (livet i havet), som har til formål at bevare og på bæredygtig vis udnytte havene og de marine ressourcer med henblik på bæredygtig udvikling, herunder ved at forebygge og i væsentlig grad reducere havforurening af enhver art, navnlig fra landbaserede aktiviteter, herunder havaffald og næringsstofforurening, og ved at integrere bevarelse af marine økosystemer i politikker for bæredygtig blå økonomi.

ARTIKEL 10

Handel og investeringer til støtte for bæredygtig udvikling

1. Parterne anerkender, at handel med og investeringer i varer og tjenesteydelser, der vedrører miljøbeskyttelse eller bidrager til at forbedre de sociale vilkår, og at fremme af anvendelsen af bæredygtighedsordninger eller andre frivillige initiativer på meningsfuld vis kan bidrage til bæredygtig udvikling.
2. Med henblik herpå har parterne afskaffet tolden på miljøvarer med oprindelse i den anden part i henhold til denne aftales artikel 10 og 11.
3. Parterne har desuden forpligtet sig til at afslutte forhandlingerne om miljøtjenesteydelser og fremstillingsaktiviteter i henhold til denne aftales artikel 3.
4. I medfør af stk. 1 fremmer og letter hver part handel med og investeringer i:
 - a) miljøvenlige varer og tjenesteydelser
 - b) varer, der bidrager til forbedrede sociale forhold og
 - c) varer, der er omfattet af gennemsigtige, faktuelle og ikkevildledende garantiordninger for bæredygtighed, såsom fair og etiske handelsordninger og miljømærker.

5. De i stk. 4 omhandlede initiativer med henblik på at lette handel og investeringer kan omfatte:

- a) bevidstgørelsesforanstaltninger og oplysningskampagner og offentlige uddannelseskampagner
- b) vedtagelse af politiske rammer, der kan bane vejen for anvendelsen af de bedste tilgængelige teknologier
- c) tilskyndelse til anvendelse af gennemsigtige, faktuelle og ikkevildledende bæredygtighedsordninger, særligt for SMV'er
- d) håndtering af relaterede ikketoldmæssige hindringer og
- e) henvisning til relevante internationale standarder som f.eks. ILO-konventioner og -retningslinjer eller multilaterale miljøaftaler, som løbende opdateres af de relevante organer.

6. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af spørgsmål, der er omfattet af denne artikel, på bilateralt og regionalt plan og i internationale fora, hvor det er relevant, bl.a. gennem udveksling af oplysninger, bedste praksis og opsøgende initiativer.

ARTIKEL 11

Handel og ansvarlig forretningsskik og styring af forsyningskæden

1. Parterne anerkender betydningen af ansvarlig forretningsskik og virksomhedernes sociale ansvar, herunder ansvarlig styring af forsyningskæden, og handelens rolle i forfølgelsen af dette mål.
2. Hver part skal i medfør af stk. 1:
 - a) fremme ansvarlig forretningsskik og virksomhedernes sociale ansvar, herunder ansvarlig styring af forsyningskæden, ved at tilvejebringe understøttende politiske rammer, der tilskynder virksomhederne til at indføre relevant praksis
 - b) støtte overholdelse, gennemførelse, opfølgning og udbredelse af relevante internationale instrumenter, såsom Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udviklings (OECD's) retningslinjer for multinationale virksomheder, ILO's trepartserklæring om principper for multinationale virksomheder og socialpolitik, vedtaget i Genève i november 1977 (ILO's trepartserklæring om principper for multinationale virksomheder og socialpolitik), FN's Global Compact-initiativ og FN's vejledende principper om erhvervslivet og menneskerettigheder, godkendt ved Menneskerettighedsrådets resolution 17/4 af 16. juni 2011.

3. Parterne anerkender nytteværdien af internationale sektorspecifikke retningslinjer for virksomhedernes sociale ansvar/ansvarlig forretningsetik og fremmer fælles arbejde i denne henseende. Med hensyn til OECD's relevante internationalt anerkendte due diligence-retningslinjer for ansvarlige forsyningskæder for mineraler fra konfliktramte områder og højrisikoområder og tillæggene hertil gennemfører parterne også foranstaltninger for at fremme udbredelsen af disse retningslinjer. Som medlemmer af FAO-Komiteén for Verdens Fødevarer sikkerhed skal parterne også fremme kendskabet til principperne for ansvarlig investering i landbrug og fødevarer systemer og de frivillige retningslinjer for ansvarlig forvaltning af jordbesiddelser, fiskeri og skove i forbindelse med den nationale fødevarer sikkerhed.

4. Parterne skal i fællesskab styrke deres samarbejde om handelsrelaterede aspekter af spørgsmål, der er omfattet af denne artikel, på bilateralt og regionalt niveau og i internationale fora, hvor det er relevant, herunder gennem udveksling af oplysninger, bedste praksis og opsøgende initiativer.

ARTIKEL 12

Videnskabelige og tekniske oplysninger

1. Hver part skal ved udarbejdelsen og gennemførelsen af foranstaltninger, som har til formål at beskytte miljøet eller arbejdsmarkedsforholdene, og som kan påvirke handelen eller investeringerne, tage hensyn til tilgængelige videnskabelige og tekniske oplysninger samt relevante internationale standarder, retningslinjer eller anbefalinger.

2. Hvis der mangler fuld videnskabelig sikkerhed, og der foreligger trusler om alvorlig eller uoprettelig skade på miljøet eller på sikkerheden og sundheden på arbejdspladsen, kan en part i overensstemmelse med forsigtighedsprincippet træffe foranstaltninger for at forebygge sådan skade.

ARTIKEL 13

Gennemsigtighed

1. Med henblik på at sikre øget bevidsthed og give interesserede personer og interessenter rimelige muligheder for at fremsætte synspunkter udvikler, vedtager og gennemfører hver part på gennemsigtig vis:

- a) foranstaltninger, der har til formål at beskytte miljøet eller arbejdsvilkårene, og som kan påvirke handel eller investeringer eller
- b) handels- eller investeringsforanstaltninger, der kan påvirke beskyttelsen af miljøet eller arbejdsvilkårene.

2. Hver part tager behørigt hensyn til meddelelser og udtalelser fra offentligheden om spørgsmål vedrørende dette bilag. Parten kan, hvor det er relevant, underrette de interne rådgivende grupper, der er nedsat i henhold til artikel 15 i dette bilag, samt den anden parts kontaktpunkt, der er oprettet i henhold til artikel 14, stk. 5, om sådanne meddelelser og udtalelser.

ARTIKEL 14

Det særlige udvalg om handel og bæredygtig udvikling og kontaktpunkter

1. Parterne nedsætter herved et særligt udvalg om handel og bæredygtig udvikling, der er omfattet af denne aftales del VI, og som skal:

- a) mødes en gang om året eller uden unødigt ophold efter anmodning fra en af parterne

- b) ledes i fællesskab af parternes repræsentanter på et passende niveau, og
 - c) aflægge rapport til ØPA-rådet.
2. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling skal:
- a) fremme, overvåge og evaluere gennemførelsen af dette bilag
 - b) udføre de opgaver, der er omhandlet i artikel 18 i dette bilag
 - c) bidrage til arbejdet i komitéen af højtstående embedsmænd med spørgsmål, der er omfattet af dette bilag, herunder med hensyn til emner, der skal drøftes med det rådgivende ØPA-udvalg, der er omhandlet i denne aftales artikel 108
 - d) behandle alle andre spørgsmål i forbindelse med dette bilag, som parterne måtte aftale.
3. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling kan selv fastsætte dets egen forretningsorden, men hvis den undlader dette, finder komitéen af højtstående embedsmænds forretningsordenen anvendelse med de fornødne ændringer.
4. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling offentliggør en rapport efter hvert af sine møder.
5. Hver part udpeger ved denne aftales ikrafttræden et kontaktpunkt inden for sin forvaltning, som skal lette kommunikationen og koordineringen mellem parterne om ethvert anliggende vedrørende dette bilag. Parterne underretter hinanden om enhver ændring af kontaktoplysningerne vedrørende deres kontaktpunkter. Parterne underretter straks hinanden om enhver ændring af disse kontaktoplysninger.

ARTIKEL 15

Interne rådgivende grupper

1. Parterne skal hver især nedsætte en ny eller udpege en eksisterende intern rådgivende gruppe senest et år efter datoen for denne aftales ikrafttræden. Den interne rådgivende gruppe rådgiver den berørte part om spørgsmål, der er omfattet af denne aftale. Den skal bestå af en afbalanceret repræsentation af uafhængige civilsamfundsorganisationer, herunder ikkestatslige organisationer, erhvervs- og arbejdsgiverorganisationer samt fagforeninger, der er aktive inden for økonomi, bæredygtig udvikling, sociale anliggender, menneskerettigheder, miljø og andre anliggender. Den interne rådgivende gruppe kan indkaldes i forskellige sammensætninger for at drøfte gennemførelsen af forskellige dele og bestemmelser i denne aftale.
2. Hver part mødes med sin interne rådgivende gruppe mindst én gang om året. Hver part tager hensyn til synspunkter eller henstillinger fra dens interne rådgivende gruppe om gennemførelsen af denne aftale.
3. For at øge offentlighedens kendskab til de interne rådgivende grupper kan hver part offentliggøre listen over organisationer, der deltager i dens interne rådgivningsgruppe, og kontaktpunktet for denne gruppe.
4. Parterne fremmer samspillet mellem deres respektive interne rådgivende grupper, herunder deres deltagelse i det rådgivende ØPA-udvalg, der er nedsat i henhold til denne aftales artikel 108.

ARTIKEL 16

Twistforebyggelse og -bilæggelse

1. Parterne gør deres yderste ved hjælp af dialog, udveksling af oplysninger og samarbejde med henblik på at løse enhver uenighed mellem parterne om fortolkningen eller anvendelsen af dette bilag.
2. I tilfælde af uenighed mellem parterne om anvendelsen af dette bilag gør parterne udelukkende brug af de tvistbilæggelsesprocedurer, der er fastlagt i henhold til artikel 17 og 18 i dette bilag.

ARTIKEL 17

Konsultationer og mægling

1. Medmindre andet er fastsat i denne artikel, finder denne aftales artikel 110 og 111 anvendelse.
2. Konsultationerne afholdes senest tyve (20) dage efter datoen for den indklagede parts modtagelse af anmodningen og anses for afsluttet senest halvfems (90) dage efter datoen for modtagelsen, medmindre parterne er enige om at fortsætte konsultationerne.

3. Hvis konsultationerne omhandler bestemmelser, der vedrører multilaterale aftaler eller instrumenter som omhandlet i dette bilag, tager parterne hensyn til oplysninger fra Den Internationale Arbejdsorganisation (ILO) eller fra relevante organisationer eller organer, der er oprettet i henhold til multilaterale miljøaftaler, for at fremme sammenhængen mellem parternes og sådanne organisationers eller organers arbejde. Når det er relevant, søger parterne rådgivning hos disse organisationer eller organer eller andre eksperter eller organer, som de anser for hensigtsmæssige. Hver part kan, hvis det er hensigtsmæssigt, desuden indhente synspunkter fra de interne rådgivende grupper, der er nedsat ved artikel 15 i dette bilag, eller anden ekspertrådgivning.

4. Enhver beslutning truffet af parterne gøres offentligt tilgængelig.

ARTIKEL 18

Tvistbilæggelse

1. Medmindre andet er fastsat i denne artikel, finder artikel 112 til 115, artikel 116, stk. 1, 3, 4 og 5, artikel 119 til 124, artikel 125, stk. 2 og 3, og artikel 126 og 127 i denne aftale anvendelse.

2. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling, der er nedsat ved artikel 14 i dette bilag, opstiller senest seks (6) måneder efter denne aftales ikrafttræden en liste over mindst femten (15) personer, som er villige og i stand til at fungere som voldgiftsmænd i forbindelse med tvister i henhold til dette bilag. Listen skal bestå af tre dellister: en delliste for hver part, der fungerer som voldgiftsmænd, en delliste over personer, som ikke er statsborgere i nogen af parterne, og som vil kunne varetage formandshvervet i voldgiftspanelet. Hver delliste skal omfatte mindst fem (5) personer. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling sørger for, at listen altid er ajourført i overensstemmelse med forretningsordenen.

3. Voldgiftsmænd skal have specialiseret viden eller ekspertise inden for arbejdsmarkeds- eller miljølovgivning, andre spørgsmål, som behandles i dette bilag, eller bilæggelse af tvister, der opstår i forbindelse med internationale aftaler. De skal være uafhængige og handle efter deres egen overbevisning og må ikke modtage instruktioner fra nogen organisation eller regering eller være tilknyttet nogen af parternes regering, og de skal overholde den adfærdskodeks, der er knyttet som bilag til forretningsordenen, der skal vedtages af ØPA-rådet senest seks (6) måneder efter denne aftales ikrafttræden, jf. artikel 125, stk. 4.

4. Hvis voldgiftspanelet er sammensat i henhold til proceduren i denne aftales artikel 113, udvælges voldgiftsmændene blandt de relevante personer på de i stk. 2 omhandlede dellister.

5. Med hensyn til spørgsmål vedrørende overholdelse af multilaterale aftaler og instrumenter, der er omhandlet i dette bilag, bør oplysninger eller udtalelser fra eksperter, som panelet anmoder om i henhold til artikel 121, omfatte oplysninger og rådgivning fra ILO eller relevante organer eller organisationer, der er oprettet i henhold til multilaterale miljøaftaler.

6. Den indklagede part underretter senest 21 dage efter afsigelsen af voldgiftspanelets kendelse sin interne rådgivende gruppe, der er nedsat i henhold til dette bilags artikel 15, om de overholdelsesforanstaltninger, den har truffet eller påtænker at træffe i henhold til denne aftales artikel 115, stk. 4.

7. Udvalget om handel og bæredygtig udvikling skal føre tilsyn med gennemførelsen af disse overholdelsesforanstaltninger. De interne rådgivende grupper kan fremsætte bemærkninger til udvalget om handel og bæredygtig udvikling i denne henseende.